

УДК 321:316 (477)

**CONFLICTIZATION AND DECONFLICTIZATION PROCESSES IN
UKRAINE: SOCIO-PHILOSOPHICAL ASPECTS**
**КОНФЛІКТИЗАЦІЙНІ ТА ДЕКОНФЛІКТИЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ:
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ**

Voropaeva T.S. / Воропаєва Т.С.

с.р.с., аs.prof. / к.психол.н., доц.

ORCID: 0000-0001-8388-7169

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Kyiv, Volodymyrska Street 60, 01601

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, вул. Володимирська 60, 01601

Анотація. У статті розглядаються особливості розвитку та процес інституціоналізації конфліктології. Конфліктологія досліджує конфлікти на мікро-, мезо-, макро- та мега-рівнях. Доведено, що доцільним є застосування інтегративного підходу до класифікації джерел соціальних конфліктів. Інтегративний підхід до аналізу конфліктів – це методологічна основа дослідження, яка передбачає їх розгляд не тільки як джерела руйнувань, війн і смерті, але і як джерела розвитку суспільства. На основі аналізу конфліктологічних теорій розкривається сутність процесу конфліктизації, його специфічний характер, джерела його виникнення. Визначені основні чинники, деструктивні та конструктивні наслідки соціальних конфліктів для українського суспільства. Запропоновані найбільш оптимальні поведінкові стратегії для успішного управління соціальними конфліктами, засоби, принципи та етапи їх подолання. Найбільш оптимальними для успішного подолання соціальних конфліктів є стратегія дискурсивного консенсусу та асертивні стратегії.

Ключові слова: конфлікт, конфліктологія, процеси конфліктизації та деконфліктизації, управління соціальними конфліктами, конфліктологічна компетентність, асертивні стратегії та стратегії дискурсивного консенсусу, Україна.

Вступ.

Особливістю сучасного періоду розвитку України є його постколоніальний (пострадянський, посттоталітарний, посткомуністичний, постгеноцидний і т.п.) характер. У цих умовах, а також в умовах кардинальних політико-правових, геополітичних, соціально-економічних та соціокультурних трансформацій простір дестабілізації різних сфер суспільного життя помітно збільшується. Одним з найпотужніших дестабілізаторів є процеси конфліктизації життєдіяльності громадян України (конфліктизація є одним з традиційних способів насильницького вирішення будь-яких питань колоніальними імперіями на теренах їхніх колишніх колоній), які особливо активізуються в періоди виборів Президента України та депутатів Верховної Ради України. Процеси конфліктизації (як природні, так і штучні; як зовнішні, так і внутрішні) приводять не тільки до загострення вже наявних викликів і загроз національній безпеці України, але й до виникнення нових, що передбачає необхідність коригування державної політики в усіх сферах суспільного життя на основі аналізу сутності й змісту сучасних процесів конфліктизації та деконфліктизації, тенденцій їх розгортання, а також визначення пріоритетних напрямків діяльності органів державної влади щодо протидії цим вкрай негативним

чинникам політико-правового, соціально-економічного та соціокультурного розвитку країни [5].

Відомо, що за підсумками «кривавого» ХХ ст. Україна є одним із світових лідерів за чисельністю людських (а також матеріальних, духовних і моральних) втрат у різноманітних конфліктах. У ХХІ ст. гібридна війна, яка триває на теренах України, приводить до загибелі десятків тисяч людей, внаслідок військових дій та вимушеної міграції були зруйновані долі мільйонів громадян України. У зв'язку з цим правильне розуміння представниками влади і громадянами закономірностей виникнення, розвитку, ескалації і завершення конфліктів дозволить утримувати «холодні» й «гарячі» конфлікти в певних управлінських (професійно регульованих) рамках, а також поступово нівелювати їх. Кожному керівнику будь-якого рівня вкрай необхідні сучасні знання про шляхи попередження й конструктивного розв'язання конфліктів різного рівня і масштабу. Подібні знання не можна запозичити у зарубіжних науковців, оскільки конфлікти, які відбуваються на теренах України, є доволі специфічними [5]. Саме тому дослідження конфліктизаційних та деконфліктизаційних процесів в Україні не буде повним без участі українознавців. Отже, конфліктологічні дослідження із залученням українознавства та соціальної філософії набувають все більшої актуальності у зв'язку з інтенсифікацією глобалізаційних процесів у сучасному світі та стрімким зростанням як глобальних, так і локальних викликів та загроз.

Основний текст.

Конфлікт, будучи невід'ємним компонентом людського існування, виявляє себе в суперечливій єдності природи і соціуму, соціуму і людини, а також людини і людини. Такі суперечності завжди мали місце в історії, і з плином часу вони набувають все більш гострого «звучання». Конфлікти (через свої деструктивні наслідки) привертають до себе увагу представників різноманітних галузей знання (філософії, соціології, конфліктології, психології, історії, політології, правознавства, військової науки, культурології, етнології, педагогіки тощо), зокрема, з метою розробки оптимальних способів їх вирішення на тих чи інших рівнях розгортання конфліктного протистояння різних сторін [7; 8; 9; 10].

Відомо, що вже в античну добу видатні мислителі (Геракліт, Платон, Геродот, Епікур, Цицерон та ін.) вивчали проблеми згоди і конфлікту, війни і миру. Н. Мак'явеллі одним з перших спробував систематизувати уявлення про різноманітні конфлікти. Проблеми війни та миру, їх причини і наслідки досліджували Е. Роттердамський, Г. Гроцій, Ф. Бэкон. Перші прото-конфліктологічні концепції розробляли Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, А. Сміт, К. Клаузевіц, Ч. Дарвін та ін. Саме ці мислителі започаткували процес інституціоналізації сучасної конфліктології, яка вивчає конфлікти на мікро-, мезо-, макро- та мега-рівнях.

У працях таких дослідників, як Р. Бендікс, Й. Бертон, К. Боулдінг, К. Брайан, Дж. Вайнштейн, М. Вебер, Й. Галтунг, Г. Гегель, Дж. Голдстоун, Р. Дарендорф, Дж. Естебан, Г. Зіммель, І. Кант, Дж. Кнайт, Л. Козер, Р. Коллінз, Дж. Коткін, Л. Крісберг, К. Левін, Дж. Локк, К. Лоренц, К. Маркс, Г. Маркузе,

Р. Мертон, К. Мітчел, Дж. Най, Р. Парк, Т. Парсонс, Дж. Рекс, К. Томас, З. Фройд, Е. Фромм, Ю. Хабермас, М. Хоркхаймер; М. Алдаганов, А. Алейніков, А. Анцупов, С. Баклановський, О. Баранов, Є. Богданов, А. Большаков, А. Глухова, Н. Гришина, Ю. Грязнова, А. Гусева, А. Дмитрієв, В. Дружинін, С. Ємельянов, В. Зазикін, О. Зайцева, Ю. Запрудський, О. Здравомислов, Є. Ільїн, В. Казимирчук, М. Кашапов, Б. Коваленко, Г. Козирєв, В. Козлов, М. Крогіус, В. Кудрявцев, В. Курбатов, М. Леонов, Г. Ложкін, І. Мазоха, С. Максименко, Н. Монастирська, Н. Нечаєва, Л. Нечипоренко, Л. Петровська, М. Пірен, С. Прошанов, М. Руткевич, О. Саннікова, Є. Степанов, О. Стребков, Т. Сулімова, Д. Фельдман, Б. Хасан, Д. Цибаков, О. Чебікін, Ю. Черножук, А. Шипілов, а також інших зарубіжних і вітчизняних авторів, конфлікт розглядається і як руйнівна сила, і як спосіб вирішення накопичених суперечностей у процесах взаємодії різних суб'єктів (як індивідуальних, так і колективних) [1; 4; 6; 7; 8; 9; 10]. Аналіз конфліктологічних теорій дозволяє зрозуміти сутність процесу конфліктизації, його специфічний характер, джерела його виникнення [5].

Відомо, що постнекласична раціональність може виступати в якості специфічного інструмента аналізу багатовимірних феноменів «з підвищеною гносеологічною й онтологічною складністю» (Дж. Келлі), до яких відноситься і проблема конфліктизації простору життєдіяльності громадян України в умовах сучасних викликів і загроз. У цьому випадку можлива інтеграція різнопланових методологічних стратегій, спрямованих на вивчення різних аспектів поставленої проблеми, синхронних і діахронних репрезентацій та суб'єктів конфліктизації й деконфліктизації простору життєдіяльності громадян України. Інтегративний підхід може сприяти створенню взаємоузгодженої дослідницької мережі з активно функціонуючою системою «концептуальних мостів» між соціальною філософією, українознавством, конфліктологією, історією, політологією, соціологією, соціальною психологією тощо [2].

Інтегративний підхід до аналізу конфліктів – це методологічна основа даного дослідження, яка передбачає їх розгляд не тільки як джерела руйнувань, війн і смерті, але і як джерела розвитку суспільства. Доцільним є застосування інтегративного підходу до класифікації джерел і причин соціальних конфліктів. Джерела конфліктів (явища, факти, події, ситуації тощо), які зумовлюють їх розгортання, бувають об'єктивними та суб'єктивними. Основними серед них є: нестача матеріальних та духовних благ, необхідних для нормальної життєдіяльності людей; зіткнення різноспрямованих інтересів і потреб суб'єктів; світоглядні відмінності; слабкість моральних та правових норм для врегулювання конфліктної ситуації; а також особистісні, організаційно-управлінські, функціонально-організаційні, структурно-організаційні, особистісно-функціональні, ситуативно-управлінські, соціально-психологічні та інші джерела конфліктів. Причинами, що детермінують конфлікти, є наступні: розподіл ресурсів, дискримінація, відмінності в цілях суб'єктів, взаємозалежність і суперечливість виконуваних завдань, несправедливість, упередженість, відмінності в уявленнях, поглядах і цінностях, неналагоджена взаємодія та недостатній рівень спілкування, відмінності в ментальності та

стилях поведінки тощо.

Отже, конфлікт є однією з форм життєдіяльності будь-якого суспільства. Конфлікт є певним «началом», що пронизує всі сфери життя соціуму, редукуючись в особливі способи взаємодії, які є характерними для певної сфери суспільного життя. Будь-який конфлікт може приводити і до деструктивних, і до конструктивних наслідків. Критеріальною ознакою при дослідженні конфліктів, конфліктних ситуацій і процесів конфліктизації та деконфліктизації є конфліктність. Конфліктизація – це процес підвищення (посилення) рівня конфліктності у будь-якому соціумі (як на індивідуальному, так і на колективному рівні). Процеси конфліктизації можуть бути природними і штучними, реальними і потенційними, зовнішньо- та внутрішньо-інспірованими тощо. Інколи внутрішні конфлікти завдають певній групі (або спільноті) більше шкоди, ніж зовнішній ворог [5]. Сутність процесів конфліктизації особливо гостро розкривається в періоди кризового стану суспільства. Конфліктизація є об'єктом сучасної соціогуманітаристики і вперше досліджується у рамках українознавства як інтегративної науки, адже конфлікти, конфліктизація і деконфліктизація є важливими феноменами як етнічного, так і національного буття українства.

Співвідношення реальних і потенційних викликів та загроз на будь-якому етапі розвитку України ніколи не було статичним. Адже різного роду виклики й загрози можуть з'являтися й зникати, наростати й зменшуватися, може змінюватися ступінь їх впливу на хід політико-правового, соціально-економічного та соціокультурного розвитку держави. Але треба мати на увазі, що на пострадянському просторі конфліктогенність міжсуб'єктних відносин різного рівня має тенденцію до збереження та відтворення.

Необхідно виокремити основні вектори конфліктизації життєдіяльності громадян України у постколоніальний період: скорочення ВВП і науково-технічного потенціалу держави; зниження інвестиційної та інноваційної активності; демодернізація промисловості, стагнація аграрного сектора; наявність значного зовнішнього державного боргу; залежність від зовнішніх паливно-сировинних та енергетичних поставок; депопуляція чисельності населення; олігархізація, монополізація та криміналізація економіки; різка соціально-економічна поляризація і розшарування населення країни; зниження життєвого рівня значної частини населення і зростання безробіття; збільшення масової міграції за межі держави; вплив «мізків», загроза зниження наукового потенціалу країни; маргіналізація великих груп населення; загострення міжконфесійної напруги; зростання організованої злочинності; наявність суперечностей між гілками влади; відчуження влади від суспільства, корупція в системі влади, девальвація духовних цінностей; недосконалість державно-політичних інститутів, недоформованість громадянського суспільства; недосконалість законодавчої бази, поширення правового нігілізму; низька ефективність органів державної влади і управління; недостатня ефективність соціально-економічної, культурної та інформаційної політики; прояви сепаратизму й тероризму; низький рівень політичної культури, зниження духовного, морального і творчого потенціалу населення тощо.

Деконфліктизація передбачає як прогнозування й попередження конфліктів, так і їх завершення або припинення з певних причин. Основними формами завершення конфлікту є розв'язання, урегулювання, згасання та усунення, в іншому випадку наявний конфлікт може перерости (трансформуватися) в новий конфлікт. Серед умов конструктивного вирішення конфліктів виділяють: припинення конфліктної взаємодії, пошук спільного в цілях та інтересах, зниження власних негативних емоцій, зміна свого ставлення до опонента, зниження негативних емоцій опонента, об'єктивне обговорення проблеми, врахування статусів (посадового становища) один одного, вибір оптимальної стратегії вирішення конфлікту тощо. На результативність вирішення конфлікту впливають фактори: часу, третьої сторони, своєчасності, рівноваги сил, культури, єдності цінностей, відносин і досвіду (який розкривається на певних прикладах).

Вирішення конфлікту є процесом, який включає аналіз і оцінку ситуації, вибір способів вирішення конфлікту, формування операціонального складу дій, реалізацію плану, його корекцію, оцінку ефективності дій. Основні стратегії вирішення конфліктів – суперництво, співпраця, компроміс, пристосування і уникання вирішення проблеми (за К. Томасом). Залежно від обраної стратегії можливе вирішення конфліктів способом силового придушення (поступка опонента) або шляхом переговорів (компроміс або співпраця). Компроміс може бути досягнутий за допомогою техніки відкритої розмови, а співпраця – за допомогою методу принципів переговорів. Для успішного управління соціальними конфліктами необхідна конфліктологічна компетентність керівників різних груп, спільнот і організацій, які готові до діалогу (і полілогу), знають принципи і засоби деконфліктизації соціуму, а також здатні послідовно проходити етапи подолання конфліктів.

Оскільки наші попередні дослідження показали, що для вітчизняного й зарубіжного українства надважливими є концепти та ідеологеми «Гідності», «Гідного життя», «Утвердження України в колі цивілізованих держав», а також горизонтальний колективізм, інтернальність, толерантність і традиції ненасильницького спротиву [3], то у процесах деконфліктизації вирішальна роль належить стратегіям дискурсивного консенсусу, асертивній поведінці суб'єктів та асертивним практикам. (Асертивність – це здатність людини впевнено і з гідністю відстоювати свої права, не порушуючи при цьому прав інших людей. Асертивність є найбільш оптимальним і конструктивним способом деконфліктизації міжсуб'єктної взаємодії в умовах будь-якої конфронтації). Асертивні практики, які необхідно популяризувати в українських ЗМІ та поширювати у повсякденному житті громадян України, спроможні актуалізувати деконфліктизаційний потенціал вітчизняного й зарубіжного українства в умовах сучасних викликів та загроз.

Висновки.

Якщо процеси конфліктизації не компенсуються процесами деконфліктизації, то така ситуація має дестабілізуючий вплив на подальший цивілізаційний поступ України. Якщо процеси конфліктизації та деконфліктизації збалансовані, визначені основні чинники й причини

конфліктизації, деструктивні та конструктивні наслідки цього процесу для українського суспільства, то така ситуація не буде перешкоджати подальшому цивілізаційному поступу України. Якщо процеси деконфліктизації домінують над конфліктизаційними процесами, то така ситуація буде мати позитивний вплив на подальший цивілізаційний поступ України. Для успішного подолання різнопланових конфліктів на теренах України найбільш оптимальними є стратегія дискурсивного консенсусу та асертивні поведінкові практики.

Виявлені нами у попередніх дослідженнях: 1) загальнонаціональні ціннісні пріоритети (гідність, розвиток, свобода), 2) популярна в соціумі ідея утвердження України та 3) потяг громадян до інтегральної демократії (яка здатна об'єднати ідеї національно-демократичного, соціал-демократичного, християнсько-демократичного і ліберально-демократичного напрямків) можуть стати фундаментом ідеології консолідації України, без порушення принципу ідеологічного плюралізму [2; 3]. Такою ідеологією консолідації українського суспільства та всього українства може бути Інтегральний Україноцентризм, який є гуманістичним і людиновимірним, в якому органічно поєднані європейськість і демократичність, центром якого є Україна (як християнське і цивілізаційне передмур'я Європи), навколо якої концентрованими колами «розташовані» нерозривно пов'язані між собою громадяни України, етнічні й політичні українці, а також все світове українство. Спільна діяльність такої групи людей може мати кумулятивний ефект, зміцнюючи культуро-, націє- та державотворчі потуги українства. Інтегральний Україноцентризм як політико-ідеологічна та філософсько-світоглядна концепція дасть можливість також деконфліктизувати українське суспільство.

Література:

1. Алейников А. В., Стребков А. И. Конфликты и социальная стабильность в современной России // Вопросы философии. – 2015. – № 12. – С. 27 – 40.
2. Воропаєва Т. С. Інтегративний потенціал сучасного українознавства: теоретико-методологічні аспекти // VII Міжнародний конгрес україністів. Збірник наукових статей. Освіта. Українознавство / Голов. ред. Г. Скрипник. – К.: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ, 2008. – 236 с. – С. 45 – 54.
3. Воропаєва Т. С. Национальная идея как проект совместного будущего Научные труды SWorld. – Выпуск 50. Том 2. – Иваново: Научный мир, 2018. – 84 с. – С. 4 – 10.
4. Глухова А. В. Современный глобальный конфликт и его национальные проекции (конфликтологический дискурс) // Человек. Сообщество. Управление. – 2016. – Т. 16. – № 4. – С. 60 – 76.
5. Словник-довідник термінів з конфліктології / За редакцією: проф. М.І. Пірен, проф. Г.В. Ложкіна. – Чернівці – Київ, 1995. – 332 с.
6. Averde Derek. The Ukraine Conflict: Russia's Challenge to European Security Governance // Europe-Asia Studies. – 2016. – 68 (4). – P. 699 – 725.
7. Brian K. Annual. Research Review: The experience of youth with political conflict – challenging notions of resilience and encouraging research refinement // Journal of Child Psychology and Psychiatry. – 2013. – No. 54. – Pp. 461 – 473.

8. Esteban J. Polarization, fractionalization and conflict // *Journal of Peace Research*. – 2008. – Vol. 45. – No. 2. – Pp. 163 – 182.

9. Nye J. *Understanding International Conflicts. An Introduction to Theory and History*. Longman Classics in Political Science. Sixth edition. – Cambridge: Harvard University Press; 2004. – 240 p.

10. Strasheim Julia. Power-Sharing, Commitment Problems, and Armed Conflict in Ukraine // *Civil Wars*. – 2016. – 18 (1). – 25 – 44.

References:

1. Aleinikov A.V., Strebkov A.I. (2015). Konflikty i sotsialnaya stabilnost v sovremennoy Rossii [Conflicts and social stability in modern Russia] in *Voprosy filosofii* [Problems of Philosophy], 12, pp. 27-40.

2. Voropayeva T.S. (2008). Intehratyvnyi potentsial suchasnoho ukrainoznavstva: teoretyko-metodolohichni aspekty [Integrative potential of contemporary Ukrainian studies: theoretical and methodological aspects] in *VII Mizhnarodnyi konhres ukrainistiv. Zbirnyk naukovykh statei. Osvita. Ukrainoznavstvo* [VIII International Congress of Ukrainianists. Collection of scientific articles. Education. Ukrainian Studies], ed. H. Skrypnyk, Kyiv, IMFE im. M. T. Rylskoho NANU, 236 p., pp. 45-54.

3. Voropayeva T.S. (2018). Natsional'naya ideya kak proyekt sovместnogo budushchego [The national idea as a joint future project] in *Nauchnyye trudy SWorld* [Scientific works of SWorld], issue 50, vol. 2, Ivanovo: Nauchnyy mir, 84 p., pp. 4-10.

4. Glukhova A.V. (2016). Sovremennyy globalnyy konflikt i yego natsionalnye proektsii (konfliktologicheskyy diskurs) [Contemporary global conflict and its national projections (conflict-oriented discourse)] in *Chelovek. Soobshchestvo. Upravlenie* [Human. Community. Management], vol.16, 4, pp. 60-76.

5. *Slovnnyk-dovidnyk terminiv z konfliktolohiyi* (1995). [Dictionary-Directory of Terms for Conflictology], ed. prof. M.I. Piren, prof. H.V. Lozhkin, Chernivtsi-Kyiv, 332 pp.

6. Averre Derek. (2016). The Ukraine Conflict: Russia's Challenge to European Security Governance in *Europe-Asia Studies*, 68 (4), pp. 699-725.

7. Brian K. (2013). Annual Research Review: The experience of youth with political conflict – challenging notions of resilience and encouraging research refinement in *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54, pp. 461-473.

8. Esteban J. (2008). Polarization, fractionalization and conflict in *Journal of Peace Research*, 2 (45), pp. 163-182.

9. Nye J. (2004). *Understanding International Conflicts. An Introduction to Theory and History*, 6th ed., Cambridge: Harvard University Press, 240 pp.

10. Strasheim Julia. (2016). Power-Sharing, Commitment Problems, and Armed Conflict in Ukraine in *Civil Wars*, 18 (1), pp. 25-44.

Abstract. *The article deals with development patterns and the process of institutionalization of conflictology. Conflictology investigates conflicts on the micro-, macro-, meso-, and mega-levels. It is proved that it is reasonable to apply an integrative approach to classification of sources of social conflicts. An integrative approach to the analysis of conflicts is the methodological basis of research, which involves its consideration not only as a source of destruction and death, but also as the initial place of development of society. On the base of conflictological theories analysis the essence of process of conflictization, its specific character, sources of emergence are revealed. Principal factors, destructive and constructive consequences of social conflicts for Ukrainian society are defined. The most optimal behavioral strategies for a successful management of social conflicts, the ways, principles and stages of their solution are defined. The discursive-consensus and assertive strategies for a successful solution of a social conflict is considered to be an optimal one.*

Key words: *conflict, conflictology, processes of conflictization and deconflictization, management of a social conflict, conflictological competence, discursive-consensus and assertive strategies, Ukraine.*

Статья отправлена: 27.06.2018 г.
© Воропаева Т.С.